

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Vammaisjärjestö [Muistiliitto ry]

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Julkisen vallan on perustuslain 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. YK:n vammaissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Ratifioituaan vammaissopimuksen kesäkuussa 2016 Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Viranomaisen tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen.

Muistiliitto pitää huolestuttavana, ettei vammaissopimuksen velvoitteita ole kirjattu lakiesityksen perusteluihin ja että velvoitteita ei huomioida soveltamisalan pykälässä.

Muistiliitto näkee välttämättömänä ja esittää, että perusteluja ja soveltamisalan pykälää täydennetään YK:n vammaissopimusta vastaavaksi. Myös muiden pykälien selkeyttä vähentää merkittävästi soveltamisalan tulkinnanvaraisuus ja vammaisen henkilön määritelmän moniulotteisuus. Nykymuodossaan esityksen vammaisuuden määritelmä jää hyvin tulkinnanvaraiseksi, on vaara, ettei lakia ja sen pykälää osata soveltaa lain tarkoittamalla tavalla.

Esitysluonnoksen pykälissä on ristiriitaisuutta perusteluihin nähden; esimerkiksi aistivammat tulevat esiin perusteluteksteissä, mutta ne on jätetty kokonaan pois pykälämuotoiluista.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliiton näkemyksen mukaan lain soveltamisalaa ja vammaisen ihmisen määritelmää tulisi verrata vammaisyleissopimuksen määritelmään. Muistiliitto haluaa korostaa, että Suomi on ratifioinut YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista ja tämän tulisi näkyä vahvemmin vammaispalvelulain säädännön soveltamisalassa ja siihen liittyvissä perusteluissa. Yleissopimuksen kirjauksen mukaan vammaisuus on seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Perusteluteksteissä soveltamisalaa on kuitenkin perusteltu ennen vammaisopimuksen ratifiointia julkaistuilla asiakirjoilla.

Muistiliitto esittää, että perusteluissa tuodaan vahvemmin esiin, että vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisopimus ei näe ikään liittyviä sairauksia tai vammoja vammaisten henkilöiden määritelmän ulkopuolelle kuuluvina.

Kustannusarviot ja vaikutusarviot tulisi tehdä kattavasti samaan aikaan lain säätämisen kanssa. Nyt lakiesityksessä on tuotu esiin vain valikoituja näkökulmia kustannus- ja vaikuttavuusarvioinneista, joten todellinen kuva jää piirtymättä.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8§ määrittelee, että ketään ei saa syrjiä muun muassa iän tai vammaisuuden perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Muistiliitto katsoo, että vammaispalvelulain soveltamisalan raja on syrjivä ja asettaa vammaiset henkilöt iän perusteella keskenään eriarvoiseen asemaan. Lakiesityksen ikääntymisrajaus on myös tehty diagnoosiperustaisesti (korkeaan ikään liittyvä sairaus, vamma tai rappeutuminen) mutta esityksessä ei ole annettu tai esitetty mitään lääketieteellistä analyysiä siitä, miten tällainen yhteys osoitettaisiin. Esimerkiksi muistisairaus on todennäköisempää ikääntyneellä, mutta kyse ei ole normaaliin ikääntymiseen liittyvästä asiasta.

Muistiliitto haluaa korostaa, että YK:n vammaisopimus tuli voimaan Suomessa 10.6.2016. Lakiesityksessä on annettu lain soveltamisala ei vastaa yleissopimuksen sisältöä vammaisten henkilöiden oikeuksista. Esityksen perusteluissa on myös viitattu ikääntymisrajauksen osalta tekijöihin, jotka ovat olleet voimassa ennen kuin CRPD on Suomessa otettu käyttöön.

Esityksen vaikutusarvioinnissa tuodaan esille, että muutos lisäisi yhdenvertaisuutta ikääntyneiden henkilöiden kesken, mutta merkitsisi ainakin osalle siirtyvistä asiakkaista palveluiden heikentymistä ja asiakasmaksujen lisääntymistä. Muistiliitto on huolissaan tästä näkemyksestä, sillä muutos ei lisää yhdenvertaisuutta ikääntyneiden kesken. Vertaaminen ikäluokan tavanomaiseen toimintakykyyn ja sen käyttäminen perusteena rajata ikääntyneet pois vammaispalvelulain soveltamisalasta on vailla

todellisuuspohjaa. On selvää, että ikääntyneen muistisairaana ja ikääntyneen ei-muistisairaana toimintakyvyssä on selkeä ero.

Yleislakien /harkinnanvaraisten palvelujen piiriin siirtyminen ei välttämättä takaa iäkkäälle vammaiselle henkilölle palveluja, joten sosiaalihuoltolain nojalla järjestettävä tuki tulee heikentämään sen piiriin siirtyvien henkilöiden mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan palveluita tai toimia osana yhteiskuntaa.

Muistipaneelin kyselyyn osallistuneiden (n=60) muistisairaiden ihmisten, heidän läheisensä ja sote-ammattilaisten mukaan muistisairaiden ihmisten yhdenvertaisuus muihin vammaisiin nähden ei toteudu tällä hetkellä. Esitetty lakiuudistus tulee heikentämään entisestään ikääntyvien muistisairaiden asemaa yhteiskunnassa. Vastaajat myös kokevat, että muistisairaita ihmisiä ei nähdä Suomen perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaisesti yhdenvertaisena lain edessä.

Lakiesityksessä on vedetty johtopäätöksiä yhdenvertaisuuden toteutumisesta ilman riittäviä perusteluita tai vaikutusarviointeja. Muistiliitto on erityisen huolissaan esityksen perustelusta, jonka mukaan ikääntyneet tarvitsevat lähinnä hoivaa ja hoitoa eivätkä niinkään osallisuutta edistäviä palveluja. Perustelu on kestävä suhteessa perustuslakiin (mm. PL 6.2 §, 14 §, 16 §), mutta myös suhteessa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23 artiklaan.

Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan (PeVL 44/2010 vp s. 5-6) ikärajojen asettaminen ei sinänsä ole perustuslain kannalta arveluttavaa, mutta sille pitää olla esitettävissä jokin perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä syy. Perusoikeusuudistuksen esitöissä huomautetaan, että perusteluille asetettavat vaatimukset ovat erityisesti perustuslain 6 §:n 2 momentissa lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat (HE 309/1993 vp, s. 44). Perustuslakivaliokunta on nykyisen vammaispalvelulain ikääntymisrajoituksen osalta katsonut, että säännöstä ei ollut tarpeen arvioida perustuslain 6 §:n 2 momentin kannalta, koska säännöksessä oikeutta avun saamiseen ei ole sidottu tiettyyn ikään, vaan toimintavajavuuden objektiiviseen syyhyyn (PeVL 30/2008 vp). Lausuttavan esityksen osalta on huomioitava, että toimintarajoitteen objektiivinen syy (ikäntyminen) on tosiasiasa vaikeasti osoitettavissa. Lisäksi perustuslakivaliokunnan linjaus perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävästä perusteesta ja esityksen perustelu, jonka mukaan ikääntyneet tarvitsevat lähinnä hoivaa ja hoitoa eivätkä niinkään osallisuutta edistäviä palveluja, on kestävä suhteessa perustuslakiin (mm. PL 6.2 §, 14 §, 16 §), myös suhteessa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23 artiklaan.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksessä on annettu perusteluita ilman tarkempaa vaikutusarviointia ja lakiesitys jättää täysin huomioimatta, että vammaisyleissopimuksen vammaisuuden määritelmä ei tunne ikärajausta. Muistiliitto on erityisen huolissaan esityksen perustelusta, jonka mukaan ikääntyneet tarvitsevat lähinnä hoivaa ja hoitoa eivätkä niinkään osallisuutta edistäviä palveluja. Perustelut ovat kestävämmät, sillä osallistumisoikeudet kuuluvat Suomessa perustuslain nojalla kaikille.

STM:n osallisuusraportin mukaisista toimista osallisuuden vahvistamisesta palveluprosessissa suuri osa laajaakin kannatusta saaneista ehdotuksista on jäänyt pois vammaispalvelulain uudistamisen yhteydessä.

Muistiliitto näkee positiivisena, että lain perusteluissa on nostettu esiin nuoret muistisairaat henkilöt (varhain alkaneet muistisairaudet), jotka tarvitsevat vammaispalvelulain mukaisia tukitoimia ollakseen paremmin osallisia yhteiskunnassa.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksen mukaan vammaispalvelulakia ei sovellettaisi niihin henkilöihin, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta. Soveltamisala ei nojaa vammaisyleissopimuksen mukaiseen vammaisuuden määrittelyyn eikä soveltamisalassa huomioida mm. sosiaalista toimintakykyä

Esityksen sivulla 50 todetaan, että koska iäkkäiden henkilöiden mahdollisuudet saada yksilöllisten tarpeidensa mukaiset palvelut yleislainsäädännön perusteella edelleen paranevat, voidaan vammaispalveluiden soveltamisalaa rajata nykyistä tiukemmin. Lausumaa ei kuitenkaan ole perusteltu muulla tavoin kuin viittaamalla vanhuspalvelulain ja sosiaalihuoltolain uudistuksiin. Uudistukset eivät kuitenkaan takaa palvelujen nykyistä parempaa saatavuutta (yleislaki ja harkinnanvaraisuus). Tähän perusteluun nähden on ristiriitaista, että muualla esityksessä todetaan ikääntyneiden vammaisten saavan vammaispalveluja, koska muita palveluja ei ole ollut saatavilla tai heillä ei ole ollut niihin varaa.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Muistiliitto näkee positiivisena, että lain perusteluissa on nostettu esiin nuoret muistisairaat henkilöt (varhain alkaneet muistisairaudet), jotka tarvitsevat vammaispalvelulain mukaisia tukitoimia ollakseen paremmin osallisia yhteiskunnassa.

2.

-

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Muistiliiton näkemyksen mukaan on välttämätöntä poistaa lain soveltamisalasta rajausta (2§ 2 momentti 4-kohta), jonka mukaan lakia ei sovellettaisi niihin henkilöihin, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta.

2.

-

3.

-

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksen 2§ 2 momentin 4-kohdan mukaan vammaispalvelulakia ei sovellettaisi niihin henkilöihin, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta. Ikääntymisrajaus (2 § 2 mom. 4-kohta) on ristiriidassa Suomen ratifioiman YK:n vammaisyleissopimuksen kanssa, sillä sopimuksessa kielletään syrjintä myös vammaisten ryhmän sisällä. Vammaisyleissopimuksen 5 artikla kieltää kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella ja takaa vammaisille henkilöille yhdenvertaisen ja tehokkaan oikeussuojan syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta (syrjintäkielto). Velvollisuus kieltää kaikki syrjintä sisältää kaikki syrjinnän muodot, kuten ikään perustuvan syrjinnän.

Vammaisyleissopimuksen mukaan vammaisten henkilöiden monimuotoisuus on otettava huomioon vammalainsäädännössä ja -politiikassa. Moniperusteisen syrjinnän tilanteet, joissa vammaisuuden lisäksi henkilöä syrjitään muulla perusteella, kuten iän perusteella, ovat syrjintätilanteina vakavampia.

Lakiesityksen 2 §:n 2 momentin mukainen vammaisen määritelmä on kokonaisuudessaan poissulkeva ja moniulotteinen. Lakiesityksen perusteluista ei ole saatavilla selkeää kuvaa siitä, millä

tavalla määritelmä vastaa vammaisyleissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää. Vammaisyleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Muistiliitto pitää huolestuttavana, että lakiehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa on erikseen mainittu iäkkäät muistisairaat ihmiset ja heidän sulkemisensa pois vammaispalveluiden piiristä. Perustelut ovat YK:n vammaisyleissopimuksen vastaisia. Muistisairaudet ovat eteneviä neurologisia sairauksia (näistä yleisimpänä Alzheimerin tauti) jotka voivat aiheuttaa kognitiivisen vamman. Muistisairaus samoin kuin esimerkiksi jotkut näkövammaisuutta aiheuttavat sairaudet (silmänpohjan rappeumatauti tai glaukooma) esiintyvät todennäköisemmin ikääntyneillä. Ikä sairauden riskitekijänä ei voi olla peruste sulkea vammaisen ihminen vammaispalveluiden ulkopuolelle. Olennaista ei ole se mekanismi, jolla vamma on aiheutunut vaan vamman ja toimintarajoitteen suhde ympäröivään yhteiskuntaan. Perusteluissa esitetty syy määrärahojen riittämättömyydestä ei myöskään voi olla oikeudenmukainen peruste syrjiä tiettyä vammaisryhmää. Vammaispalveluissa on kyse perus- ja ihmisoikeuksista.

Vammaisyleissopimuksessa tai sen tulkintakäytännöissä ei ole näkökulmia, jonka mukaan vammaisuuden perusteella myönnettävät erityispalvelut rajoittuisivat vain tiettyyn ikään. Sen sijaan CRPD-komitea on kehottanut muun muassa Bulgariaa maaraaporttinsa loppupäätelmissä lisäämään resursseja vammatyypistä ja iästä riippumattomiin tukitoimiin, kuten henkilökohtaiseen apuun (CRPD/C/BGR/1).

Esityksessä tuodaan esille (s. 50), että iäkkäiden henkilöiden mahdollisuudet saada yksilöllisten tarpeidensa mukaiset palvelut yleislainsäädännön perusteella tulevat edelleen paranemaan, ja tämän vuoksi on perusteltua rajata vammaispalveluiden soveltamisalaa nykyistä tiukemmin. Lausumaa on perusteltu viittaamalla vanhuspalvelulain ja sosiaalihuoltolain uudistuksiin, mutta jätetään huomioimatta se, että uudistus ei anna takeita palvelujen nykyistä paremmasta saatavuudesta. Vanhuspalvelulaki ei takaa ikääntyneelle ihmiselle mitään erityisiä palveluja, vaan lähinnä vahvistaa menettelytapoja, joilla on pyritty vaikuttamaan ympärivuorokautisen hoivan laatuun.

Muistiliitto katsoo, että ikääntyneet muistisairaat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä, joiden osallisuus ja yhdenvertaisuus on vakavasti uhattuna. On huolestuttavaa ja erityisen ontuvaa, että lakiesityksessä käytetään perustelua, jonka mukaan vammaispalvelut on tarkoitettu haavoittuvimmassa asemassa oleville ihmisille, mutta tämä myös nähdään syynä sulkea ikääntyneet henkilöt lain ulkopuolelle.

Muistiliiton näkemyksen mukaan esityksen perusteluissa tehty vertaaminen ikäluokan tavanomaiseen toimintakykyyn, ja sen käyttäminen perusteena rajata ikääntyneet pois vammaispalvelulain soveltamisalasta, on vailla todellisuuspohjaa. On selvää, että ikääntyneen muistisairaana ja ikääntyneen ei-muistisairaana toimintakyvyssä on selkeä ero.

Soveltamisalassa ikääntymisestä johtuvia sairauksia tai vammoja ei määritellä. Lain soveltajan näkökulmasta rajanveto tulee olemaan vaikea eikä lakia voi pitää yhdenvertaisena vammaisten henkilöiden näkökulmasta. Mikäli viittauksia ikään tai sairauksiin annetaan, tulisi määritellä tarkoin ja syrjimättömästi mitä käsitteellä korkea ikä tarkoitetaan, sekä myös määritellä mitä korkeaan ikään liittyvät sairaudet tai vammat voisivat olla. Ikääntymisrajaus ei kuitenkaan saisi johtaa eri ikäisten vammaisten ihmisten erilaiseen kohteluun, mikäli erilaiselle kohtelulle ei olisi oikeutusperustetta.

Muistiliitto katsoo, että esityksen tahtotilan kaltaisilla toimilla sulkea tiettyjä vamma ryhmiä tai vamman aiheuttamia sairauksia vammaispalveluiden ulkopuolelle rikkoo Perustuslain, Yhdenvertaisuuslain tai YK:n vammaisyleissopimuksen syrjintäkieltoa.

Esityksen säädöskohtaisten perustelujen ja säätämisjärjestystä koskevan osion lausumassa otetaan kantaa siihen, että vammaisten henkilöiden ja iäkkäiden henkilöiden toimintarajoitteista aiheutuviin tarpeisiin parhaiten vastaavat palvelut eivät välttämättä ole sisällöltään ja tavoitteiltaan samanlaisia. Perusteluiden mukaan vammaisten henkilöiden erityispalveluissa korostuu vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja osallisuus, kun taas iäkkäiden henkilöiden palvelutarpeet liittyvät pääasiassa hoitoon, huolenpitoon ja turvallisuuteen. Muistiliitto on erittäin huolestunut näkemyksistä, jonka mukaan ikääntyneiden (ja tämän lain mukaan lähtökohtaisesti 65 vuotiaista vanhempien) palvelutarpeet olisi perusteltua rajata yleislailla turvattaviin hoitoon, huolenpitoon ja turvallisuuteen tähtääviksi. Suomea sitovan uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan ja sen 23 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan ja edistämään, joko suoraan tai yhteistyössä julkisten tai yksityisten järjestöjen kanssa, asianmukaisia toimia, joiden tarkoituksena on erityisesti:

- tehdä ikääntyville henkilöille mahdolliseksi pysyä yhteiskunnan täysipainoisina jäseninä mahdollisimman pitkään riittävien voimavarojen avulla, jotka mahdollistavat sen, että he voivat viettää tyydyttävää elämää ja osallistua aktiivisesti julkiseen, sosiaaliseen ja kulttuurielämään ja
- antaa ikääntyneille henkilöille mahdollisuus valita vapaasti elämäntapansa ja viettää itsenäistä elämää tutussa ympäristössään niin kauan kuin he itse haluavat ja ovat siihen kykeneviä huolehtimalla heidän tarpeitaan sekä terveydentilaansa vastaavien asuntojen tai riittävien asumisen tukipalvelujen saatavuudesta ja tarjoamalla heidän tilansa vaativia terveydenhuolto- ja muita julkisia palveluja sekä
- taata laitoksissa asuville ikääntyneille henkilöille asianmukainen tuki, kunnioittaen heidän yksityisyyttään, ja mahdollisuus osallistua elinolosuhteitaan laitoksessa koskevaan päätöksentekoon.

Muistiliitto yhtyy näkemyksiin, että soveltamispykälä tulisi saattaa perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi. Hallituksen esityksen perusteluissa (s. 253) mainittu perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 30/2008 vp on ajalta ennen kuin YK:n vammaisyleissopimus tuli Suomessa suoraan sovellettavaksi eikä näin ollen ole relevantti. Sama koskee myös muita otsikon 12.1.1. alla mainittuja perustuslakivaliokunnan lausuntoja. Soveltamisalapykälän ikääntymisrajausta tulisi tarkastella erityisesti vammaisyleissopimuksen 5 artiklan syrjintäkiellon näkökulmasta.

Muistiliitto esittää, että 2§ 2 momentin 4-kohta (toimintakyvyn heikentyminen ei johdu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeumasta) poistetaan. Myös soveltamisalapykälän perusteluita tulee täydentää niin, että vammaisen henkilön määritelmä on tarkoitettu sovellettavaksi laajasti erilaisten toimintarajoitteiden ja toimintakyvyn heikentymisen perusteella.

Lakiesityksen 2 §:n 2 momentin kohdissa 3 ja 5 edellytetään avun, tuen ja huolenpidon tarpeen täyttymistä, kun taas kohdassa 6 edellytetään että jokin näistä (avun, tuen tai huolenpidon tarve) täyttyy. Lakiesityksessä tulisi johdonmukaisesti käyttää avun, tuen tai huolenpidon täyttymisen edellytystä sen sijaan, että vammaiselta henkilöltä edellytetään näiden kaikkien osa-alueiden täyttymistä.

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksen soveltamisalan määritelmä ei vastaa vammaissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää, joten valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden eivät ota riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden (YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti) tarpeita.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennukseen käytettävien menetelmien osalta tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, että keinon (yksilö, ryhmä, etä) valinnassa määrittävä tekijä on yksilön tarve. Muistiliitto on huolissaan siitä, että käytänteissä valutaan käyttämään ryhmä- tai etämuotoisia palveluita, vaikka yksilöllinen valmennus olisi vammaisen henkilön näkökulmasta paras ja toimivin ratkaisu. Etävalmennuksen käyttöönotossa tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, onko asiakkaalla todellinen kyky ja valmius käyttää etäpalvelua. Palvelun osalta tulisi myös ottaa huomioon etenevät sairaudet ja vammaan mahdollisesti liittyvä muuttuva kyky hyötyä tai vastaanottaa valmennusta etäpalveluna.

Pykälään sovellettava soveltamisalan määritelmä ei vastaa vammaissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää, joten valmennusta koskeva sisältö ei siltä osin ole tarkoituksenmukainen ja vastaa eri tavoin vammaisten henkilöiden (YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti) tarpeisiin.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säättämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Pykälään sovellettava soveltamisalan määritelmä ei vastaa vammaissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää, joten henkilökohtaista apua koskevaa pykälän sisältöä ei voi pitää sisällöltään tarkoituksenmukaisena eikä se vastaa YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeisiin.

Muistiliitto näkee positiivisena, että henkilökohtaisen avun pykälässä tuodaan selkeästi esille, että vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus ilmaisesta oma tahtonsa tuettuna valitsemaansa kommunikaatiokeinoa käyttäen.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliiton näkemyksen mukaan erityisen tuen pykälä (12§) on pääosin tarkoituksenmukainen, mutta kustakin palvelusta tulisi olla oma pykälänsä.

Muistiliiton näkemyksen mukaan erityistä tukea tulisi voida yhdistää myös muihin palveluihin. Yksilön kokonaisvaltaista tukea pohdittaessa on syytä huomioida, että tukea voidaan tarvita myös kotona tai asumisyksikössä tapahtuvaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen tai harrastuksiin.

Pykälään sovellettava soveltamisalan määritelmä ei vastaa vammaissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää, joten erityistä tukevien pykälien sisältö ei siltä osin ole tarkoituksenmukainen ja vastaa eri tavoin vammaisten henkilöiden (YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti) tarpeisiin.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Tuettu päätöksenteko on YK:n vammaissopimuksen edellyttämä palvelu. Muistiliitto katsoo, että lakiesityksessä olisi tullut huomioida paremmin YK:n vammaissopimus ja siihen kuuluva tuettua päätöksentekoa käsittelevä yleiskommentti.

Tuetusta päätöksenteosta osana muita palveluja ei ole säännöksiä, joten tuetusta päätöksenteosta on tarpeellista säätää erillisenä palveluna.

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliitto näkee positiivisena, että pykäläkokonaisuuden perusteluissa (s. 217-218) on tuotu esille esteettömän asumisen tukeen kuuluvia elementtejä kuten valaistukseen, akustiikkaan ja kontrastipintaan liittyvä korjauksia.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliitto näkee lyhytaikaisen huolenpidon nostamisen vammaispalveluihin kannatettavana lisäyksenä. Lyhytaikaisen huolenpidon avulla voidaan tukea huolenpitovastuussa olevien läheisten riittävää lepoa ja virkistystä ja näin ollen se tukisi koko perheen hyvinvointia. Erityisen tärkeänä voidaan pitää lyhytaikaisen huolenpidon merkitystä läheisen henkilön unen mahdollistajana.

Jotta lyhytaikaisessa huolenpidossa voidaan turvata vammaisen ihmisen etu, tulisi sen sisältö, määrä, kesto ja toteutustapa määritellä vahvemmin vastaamaan yksilöllisen tarpeen mukaisesti asiakassuunnitelmassa huomioiden vammaisen henkilön etua.

Pykälään sovellettava soveltamisalan määritelmä ei vastaa vammaissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää, joten lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä ei siltä osin ole tarkoituksenmukainen ja vastaa eri tavoin vammaisten henkilöiden (YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti) tarpeisiin.

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliitto katsoo, että päivätoiminnasta (19§) olisi tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa, mutta lähtökohtana ei tulisi olla työkyvyttömyys vaan yksilölliset tarpeet. Päivätoiminnan tulee olla sisällöltään vammaa ja henkilön toimintakykyä ja vahvuuksia tukevaa. Myös tämän pykälän kohdalla olisi syytä tehdä tarkempaa vaikutusarviointia siitä, millaiset vaikutukset päivätoiminnan ulkopuolelle rajautuvien henkilöiden ja heidän omaishoitajiensa elämään ja toimintakykyyn soveltamisrajauksella olisi.

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliitto näkee positiivisena, että hyvinvointialueen on myönnettävä vähintään 18 yhdensuuntaista kuljetuspalvelujen asiointimatkaa kuukaudessa. Lakiuudistuksen yhteydessä olisi syytä kuitenkin varmistaa, ettei minimimäärästä tule vakioitua maksimimäärää. Mikäli vammaisella henkilöllä on tarve 18 yhdensuuntaista asiointimatkaa suurempaan määrään, lisämatkoja on myönnettävä.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

-

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Pykälään sovellettava soveltamisalan määritelmä ei vastaa vammaissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää, joten taloudellista tukea koskeva pykälä ei siltä osin ole tarkoituksenmukainen ja vastaa eri tavoin vammaisten henkilöiden (YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti) tarpeisiin.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon.

Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Eivät riittävästi

Perustele tarvittaessa kantasi

Kysymyksenasettelu on erikoinen. Muistiliiton näkemyksen mukaan on ongelmallista, että lakiperusta tiettyjen palveluiden osalta katoaa kahdeksi vuodeksi.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliitto yhtyy näkemyksiin siitä, että kokonaisuutta on tarkennettava. Esitetyn asiakasmaksulain 4 §: 5 kohdassa esitetään, että vammaispalvelulain 21 §:ssä tarkoitettu liikkumisen tuki olisi maksuton sosiaalipalvelu. Pykälän mukaan omavastuuosuudet poistuisivat nykyisiltä kuljetuspalvelun saajilta, ja tämä tulisi olemaan yksi tapa toteuttaa liikkumisen tukea vammaispalvelulain 21 §:n mukaisesti. Esitetyssä asiakasmaksulain 7 f §:ssä kuitenkin todetaan että ”Hyvinvointialue voi periä asiakkaalta vammaispalvelulain 21 §:ssä tarkoitettua liikkumisen tuesta enintään julkisen liikenteen maksua vastaavan maksun tai muun siihen verrattavan kohtuullisen maksun silloin, kun liikkumisen tuki järjestetään vammaispalvelulain 22 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna kuljetuspalveluna. Tämä tulisi yhdessä liikkumisen tuen palveluiden toteuttamistapojen laajentuessa mahdollisesti lisäämään syntyviä kustannuksia.” Oikeuden muodostuminen asiakasmaksuun on epäselvä ja esitetyt pykälät tältä osin ristiriitaiset.

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Muistiliiton näkemyksen mukaan esitys ei anna oikeaa kuvaa ikääntyneiden vammaisten tilanteesta. Muistiliitto katsoo, että ikääntyneet muistisairaat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä, joiden osallisuus ja yhdenvertaisuus on vakavasti uhattuna. On huolestuttavaa ja erityisen ontuvaa, että lakiesityksessä käytetään perustelua, jonka mukaan vammaispalvelut on tarkoitettu haavoittuvimmassa asemassa oleville ihmisille, ja tämä myös nähdään syynä sulkea ikääntyneet henkilöt lain ulkopuolelle.

Muistiliiton näkemyksen mukaan esityksen perusteluissa tehty vertaaminen ikäluokan tavanomaiseen toimintakykyyn ja sen käyttäminen perusteena rajata ikääntyneet pois vammaispalvelulain soveltamisalasta on vailla todellisuuspohjaa. Ikääntyneen muistisairaana ja ikääntyneen ei-muistisairaana toimintakyvyssä on selkeä ero.

Erityisen huolestuttavana Muistiliitto pitää esityksen säädöskohtaisten perustelujen ja säätämisyjärjestystä koskevan osion kantaa siihen, että vammaisten henkilöiden ja iäkkäiden henkilöiden toimintarajoitteista aiheutuviin tarpeisiin parhaiten vastaavat palvelut eivät välttämättä ole sisällöltään ja tavoitteiltaan samanlaisia. Perusteluiden mukaan vammaisten henkilöiden erityispalveluissa korostuu vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja osallisuus, kun taas iäkkäiden henkilöiden palvelutarpeet liittyvät pääasiassa hoitoon, huolenpitoon ja turvallisuuteen. Muistiliitto on erittäin huolestunut lakiesityksen pohjana olevista näkemyksistä, jonka mukaan ikääntyneiden (ja tämän lain varjolla lähtökohtaisesti 65 vuotiaista vanhempien) palvelutarpeet olisi perusteltua rajata yleislailla turvattaviin hoitoon, huolenpitoon ja turvallisuuteen tähtääviksi. Iäkkäiden vammaisten ihmisten tarpeet eivät läheskään aina liity hoivaan ja hoitoon tai valvontaan, kuten esityksessä harhaanjohtavasti mainitaan. Iäkkäälle toimintarajoitteiselle ihmiselle, ja hänen toimintakykynsä säilyttämiselle esim. yksin kotona asumisen mahdollistamiseksi, on äärimmäisen tärkeää, että palvelut takaavat mahdollisuuden liikkua ja osallistua kotona tapahtuvien päivittäisten toimien ohella. Tällaisia liikkumisen tuen ja henkilökohtaisen avun palveluita ei pystytä takaamaan sosiaalihuoltolain palveluilla (esim. kotihoito). Näiden osalta ei myöskään ole kyse subjektiivisen oikeuden maksuttomista palveluista, kuten vammaispalveluiden kohdalla. Kyse on ikääntyneiden ihmisten perusoikeuksista.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksessä ei Muistiliiton näkemyksen mukaan ole käytetty riittävästi kustannus- ja henkilövaikutusten arviointia. Arviointia on myös tehty valikoiden ja lähtökohtana on ollut lakiuudistuksen kustannusneutraalius, ei vammaisten ihmisten palvelutarpeet. Mikäli kustannus- ja henkilöstövaikutuksia olisi haluttu avata tällaisen lain edellyttämällä tavalla, tulisi lakiuudistusta

edeltävästi tehdä vaikutusarviointia, jossa näkyy vammaisille henkilöille aiheutuvat vaikutukset lain ulkopuolelle rajautumisesta. Kustannusvaikuttavuutta tulisi myös arvioida siitä näkökulmasta, voidaanko ikääntyneille vammaisille henkilöille tarjottavien vammaispalveluiden avulla lisätä toimintakykyisiä vuosia ja viivästyttää pitkäaikaiseen hoivaan siirtymistä ja näin säästää yhteiskunnan kuluja.

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Muistiliitto näkee positiivisena, että lain perusteluissa on nostettu esiin nuoret muistisairaat henkilöt, jotka tarvitsevat vammaispalvelulain mukaisia tukitoimia ollakseen paremmin osallisia yhteiskunnassa. Muistiliitto esittää, että lakiesityksessä otetaan nuoret muistisairaat -termin sijaan käyttöön 'varhain alkaneet muistisairaudet' -sanamuoto.

Teiska Minna
Muistiliitto ry